

Internationale kredietverlening aan de Comecon

DRS. J.A. SCHOLTEN*

De kredietverlening van het Westen aan de Comecon 1) heeft sinds het begin van de jaren zeventig een snelle vlucht genomen. De bruto schuld van de Comecon liep op van \$8,4 mrd. in 1971 tot \$24 mrd. in 1974, en \$75 mrd. in 1979. De kredietwaardigheid van de Comecon werd door Westerse bankiers meestal hoog aangeslagen. Niet alleen de stipte betalingsgewoonten van het Oostblok, maar ook de gedachte dat centraal geleide economieën in een handomdraai een bezuinigingsbeleid aan de bevolking kunnen opleggen, droegen bij tot deze mening. De aanhangers van de z.g. „paraplutheorie” zetten zelfs iedere gedachte aan kredietrisico over boord. Volgens de paraplutheorie zal de Sovjetunie, waarvan de kredietwaardigheid dank zij grote grondstoffenreserves haast boven iedere twijfel verheven zou zijn, de kleinere Oostbloklanden bij financiële problemen te hulp schieten, teneinde de kredietwaardigheid van het Oostblok als geheel overeind te houden. De problemen in Polen hebben opnieuw de aandacht gevestigd op de schuld van de Comeconlanden, reden om hun schuldposities eens nader te bekijken.

De schulden

Met uitzondering van Hongarije en Polen is de Comecon weinig scheutig met het verstrekken van gegevens over de buitenlandse schuld. Zelfs over Roemenië, dat als enige Comeconland lid is van het IMF, zijn schuldgegevens moeilijk verkrijgbaar. Nu Roemenië sinds juni 1980 in de maandelijks International

Financial Statistics van het IMF is opgenomen, valt van dit land misschien ook enige verbetering in de economische rapportage te verwachten.

Voor schattingen over de omvang van de buitenlandse schuld is men aangewezzen op de berekeningen van de Economic Commission for Europe van de Verenigde Naties en van diverse Westerse instellingen, waarvan het Wiener Institut für internationale Wirtschaftsvergleiche het bekendst is. De meest recente schatting is afkomstig van de Amerikaanse CIA, dat zich ook heeft gewaagd aan een schatting van de netto service ratio's (zie tabel). Onder de netto schuld (kolom 1) wordt verstaan de bruto schuld onder aftrek van de deposito's van de betrokken landen bij Westerse banken en onder de debt service ratio (kolom 2) de rente- en aflossingsverplichtingen als percentage van de export naar niet-communistische landen. Om een idee te krijgen van de relatieve omvang van de schuld is in kolom 3 de verhouding weergegeven tussen schuld en goederenexport naar de OECD.

De debt service ratio's, zoals de CIA die heeft berekend lijken voor Polen wat aan de hoge kant en voor Bulgarije te laag. Zelf geeft Polen voor 1979 een debt service ratio op van 54%, maar voor 1980 schatten de Polen het al op 80%. Over de schulden van de kleinere Oostbloklanden

* De auteur is medewerker van het Economisch Bureau van de Amro bank. Dit artikel is geschreven à titre personnel.

1) Onder Comecon wordt hier verstaan: Sovjetunie, Polen, DDR, Tsjechoslowakije, Hongarije, Roemenië en Bulgarije.

Tabel.

	(1) Netto schuld in mrd. \$ ult. 1979	(2) Debt service ratio 1979 (%)	(3) Schuld/export naar OECD in 1979	(4) Export naar niet- commun. landen in 1978, mrd. \$ a)
Bulgarije	3,7	38	4,0	1,6
DDR	8,4	54	2,1	n.b.
Hongarije	7,3	37	2,9	3,9
Polen	20,0	92	3,9	7,5
Roemenië	6,7	22	2,1	5,1
Tsjechoslowakije	3,1	22	1,1	3,9
Sovjetunie	10,2	18	0,5	25,0
Comecon-banken	5,2			
Totaal	64,7			

a) *Monthly Bulletin of Statistics*, Verenigde Naties, juli 1980.

den aan de Sovjetunie zijn slechts sporadisch gegevens te vinden. Bij de beoordeling van de kredietwaardigheid van een Comeconland spelen de schulden in roebels nauwelijks een rol.

De schuld van de Comecon hangt nauw samen met de ontwikkeling van de handel tussen Oost en West, welke zich vanaf ongeveer 1970 sterk ten nadele van de Comecon heeft ontwikkeld. De oorzaken van deze onevenwichtige ontwikkeling zijn aanhoudende ruilvoetverliezen voor m.n. de kleinere Comeconlanden, een ontwikkelingsmodel in de Comecon dat zwaar leunde op Westerse leveranties, en een verschillende samenstelling van de wederzijdse exportpakketten; de Comecon levert voornamelijk grondstoffen en bulkproducten, terwijl het Westen veelal technisch hoogwaardige producten in de Comecon afzet. De tendens naar aanhoudend grote tekorten in de handel met het Westen is momenteel echter vooral doorbroken door de sterke prijsstijging van ruwe aardolie, het belangrijkste exportartikel van de Sovjetunie. Het handelsbalanstekort van de Comecon met de OECD daalde van \$ 5,8 mrd. in 1978 tot \$ 2,2 mrd. in 1979. De nu zeer comfortabele positie van de Sovjetunie lijkt echter geen blijvende zaak.

Olie

De Sovjetunie produceerde in 1979 585 mln. ton olie. De binnenlandse olieconsumptie bedroeg 440 mln. ton, de olie-export naar de overige Oostblokstaten 80 mln. ton en de export naar het Westen 65 mln. ton. Meer dan de helft van de Russische export naar het Westen bestond in 1979 uit olie. Ofschoon er verschillend over de toekomstige groei van de olieproductie in de Sovjetunie wordt gedacht, lijkt de meest aannemelijke veronderstelling dat de olieproductie niet veel verder kan worden opgevoerd. De productie in de Wolga/Uralvelden is dalende. De productie in West-Siberië zal rond 1981-1982 haar top bereiken, en vanaf 1985 dalen. Olieproductie in Oost-Siberië en uit off-shorevelden is niet meer vóór 1990 te verwezenlijken.

Gezien het relatief lage aandeel van olie in de energiemix en gezien de geringe direct consumptieve aanwending van olie zijn de besparingsmogelijkheden ge-

ring. De toename van het oliegebruik in de Sovjetunie bedroeg in de periode 1975-1979 gemiddeld 4% per jaar. Als de toekomstige groei van het oliegebruik op 3% wordt gesteld, zal het verbruik met 13 mln. ton per jaar toenemen. De olie-export naar het Westen is zonder toename van de olieproductie in 5 jaar verdwenen. Misschien zit er nog enige rek in de olieproductie, maar het lijkt vrij zeker dat de Sovjetunie, gezien de dalende olie-inkomsten in de jaren tachtig weer terugkeert naar handelsbalanstekorten met het Westen. In dat geval zal de Sovjetunie, na in 1979 geheel afwezig te zijn geweest op de Eurokredietmarkt, weer nieuwe kredieten opnemen. De toename van de aardgasexport zal daar niets aan af kunnen doen omdat de komende leveranties dienen als betaling voor geleverde materialen en diensten bij de aanleg van het binnenlandse aardgasnet.

De kleinere Comeconlanden hebben een veel nijpender energiesituatie. De eigen productie bedraagt 20 mln. ton, waarvan alleen al Roemenië 14 mln. produceert. De huidige olieconsumptie bedraagt 110 mln. ton per jaar. De netto olie-import uit harde-valutalanden bedraagt nu nog slechts 10 mln. ton per jaar. Bij een verwachte groei van de olieconsumptie met 5% per jaar zal de import jaarlijks met 5,5 mln. ton toenemen. Betalen de kleinere Comeconlanden voor de Russische olie nog een speciale lage prijs in roebels, de extra olie zal geheel tegen harde valuta's en tegen wereldmarktprijzen moeten worden gekocht. Bij de huidige olieprijsen wordt in harde valuta de handelsbalans van de kleinere Oostbloklanden dan jaarlijks met \$ 1,3 mrd. extra belast. Daarbij komt dat zonder nieuwe olievondsten de olieproductie in Roemenië tegen 1990 tot stilstand komt.

Verdere importbeperking lijkt niet mogelijk zonder groei-doelstellingen voor de lange termijn aan te tasten. Westerse machines en technologie zullen een belangrijke bijdrage moeten leveren aan de omschakeling van extensieve naar intensieve groei. De economische groei in het Oostblok vond tot nu toe plaats door meer inzet van produktiefactoren, het z.g. extensieve groei-model. Zo was in de Sovjetunie gedurende de periode 1950-1975 45% van de groei te danken

aan een toegenomen voorraad kapitaalgoederen, tegen 25% in de Verenigde Staten en 18% in West-Europa 2). Stagnatie in de toename van de beroepsbevolking en dure grondstoffen dwingen het Oostblok tot grotere nadruk op efficiëntie. Dit probleem klemt voor de grondstofarme kleine Comeconlanden meer dan voor de Sovjetunie.

De toenemende en steeds duurdere energie-import en de import van Westerse kapitaalgoederen zullen de handelsbalans met het Westen negatief houden. De schuld van Oost-Europa zal in de komende jaren dan ook verder blijven toenemen. Deze tendens zou alleen kunnen worden gekeerd door een versterkte exportgroei. Hoe moeilijk zo'n exportoffensief kan zijn, bewijzen de zware problemen waar Polen nu voor staat.

Polen

Met behulp van voornamelijk uit het Westen geïmporteerde machines en technologie wensten de Poolse planners een snelle industriële expansie te bereiken. Vanaf 1970 heeft Polen voor ongeveer \$ 60 mrd. aan kapitaalgoederen uit het Westen geïmporteerd. Het beleid was aanvankelijk bijzonder succesvol. In de periode 1970-1975 groeide de industriële productie met gemiddeld 11% per jaar. Alleen de groei van de export naar het Westen bleef echter voortdurend bij de planning achter. De kapitaalgoederenimport werd gefinancierd via Westerse kredieten. De buitenlandse schuld zou volgens plan later door een versterkte uitvoer naar het Westen worden afbetaald. De tekorten met het Westen namen vanaf 1975 een dermate grote omvang aan dat de import moest worden afgeremd. Het jaar waarin de handelsbalans met het Westen in evenwicht zou zijn, werd telkens weer een jaartje opgeschoven. Het heeft er even naar uitgezien dat het dit jaar zou lukken een klein overschot in de handel met het Westen te behalen. Slechte oogstvooruitzichten door overstromingen en produktieuitval door stakingen maken het echter waarschijnlijk dat de handelsbalans wederom met een tekort zal afsluiten.

Een vermindering van de Poolse schuld vergt door de groeiende renteverplichtingen een steeds groter overschot op de handelsbalans. De vooruitzichten op belangrijke overschotten in de komende jaren zijn echter weinig hoopgevend. Ongeveer een kwart van de export bestaat uit steenkool en de vooruitzichten op snelle groei van de kolenproductie zijn weinig optimistisch. Een belangrijk deel van de resterende export bestaat uit koper en zwavel, waarvoor de prijsvooruitzichten bij een zwakke wereldconjunctuur ongunstig zijn. De resterende export

2) Zie R. T. Maddock, Oil and economic growth in the Soviet Union, *The Three Banks Review*, maart 1980.

moet dan wel zeer fors groeien willen de Polen de beoogde doeleinden halen. Aanpassing van de binnenlandse consumptieve vraag aan de hoge schuldenlast lijkt gezien de recente stakingen politiek moeilijk haalbaar. Polen zal in de komende jaren naar schatting zijn gehele schuldendienst van minimaal \$ 5 mrd. moeten lenen in het Westen. De schuld blijft dan jaarlijks met \$ 2 mrd. toenemen. Voor 1980 bedraagt de financieringsbehoefte van Polen zelfs \$ 7 mrd., waarin inmiddels grotendeels is voorzien.

Slot

De problemen bij de overige Come-

conlanden zijn duidelijk minder scherp dan in Polen. De Poolse problemen zullen echter ongetwijfeld leiden tot een grotere risicobewustheid inzake de Comecon bij de internationale banken.

Deze grotere risicobewustheid zal zich gaan uiten in zwaardere condities voor nieuwe kredieten. De banken schijnen het er nog niet op aan te willen laten komen de „paraplutheorie” uit te testen. Nieuwe leningen op Polen worden echter met steeds grotere tegenzin door de markt verwerkt. Sommige banken zitten echter zo diep in Polen dat afwijzing van nieuwe kredieten zou kunnen worden bestraft met het niet nakomen van de verplichtingen op de lopende schuld van Polen, eenvoudig omdat Polen dan niet

langer in staat is te betalen. Wil men de Oost-Westhandel met vooral de kleinere Comeconlanden verder uitbreiden, dan zal aan verdere kredietverlening niet te ontkomen zijn. Zo niet, dan drijft men de kleinere Comeconlanden weer terug in een economisch geheel afhankelijke positie van de Sovjetunie. Indien het Westen uit politieke overwegingen dit een ongewenste richting acht, lijkt het onontkoombaar dat meer dan tot nu toe het kredietrisico door de overheid wordt overgenomen.

J. A. Scholten